

Myšlenka filmového archivu

(K článku B. Matuszewského)

Krátký, ale významný text B. Matuszewského, zde poprvé zpřístupňový českému čtenáři, představuje zajímavý doklad počátků reflexe nového jevu západní civilizace – kinematografie. Je obecně známo, že mnohem dříve, než byly rozpoznány umělecké možnosti filmu, postřehli současníci jeho schopnosti dokumentační. A jak odpovídá tradicím evropského 19. století, označovaného také jako „věk historismu“, byl filmový záznam okamžitě oceněn jako nový typ historického pramene. Požadavek systematického shromažďování filmové dokumentace pak svědčí o „zvědečtění“ historiografie, která se už nechce a ani nemůže opírat jen o náhodně dochované a zpřístupněné dokumenty.

V tomto smyslu je Matuszewski plně na výši své doby, lze však konstatovat, že jeho požadavky v zásadě neztratily nic na své naléhavosti a oprávněnosti ani dnes, taška po stu letech. Samozřejmě že v některých jednotlivostech usvědčil další vývoj Matuszewského z omylu či z naivního chápání skutečnosti. Tak např. moderní historik by nebyl příliš nadšen, kdyby filmaři „přecházeli od zobrazování obyčejného života k zobrazování života veřejného a národního“, jak v to autor doufá. Naopak, právě na zachycení výjevů každodenního života oceňuje současná historiografie pramennou hodnotu filmu mnohem spíše než na prostém zfilmování oficiálních událostí, které není koneckonců ničím jiným než prostou obrazovou ilustrací odjinud známých skutečností. Naproti tomu přímo prorocky znějí Matuszewského slova o budoucích válečných kameramanech...

Jako výraz dobového optimismu v nahlížení na objektivitu technických záznamů znějí na konci 20. století slova o nemožnosti pozdějších korektur filmového pásu. Tady by však pobavený úsměv nad dítětem éry *fin de siècle* mělo vystřídat zamyšlení nad naší vlastní dobou...

Konečně hezkým dokladem dominantní pozice Paříže jako „hlavního města světa“ je představa zřízení celosvětového dokumentačního filmového centra právě v metropoli nad Seinou. Těžko však vyčítat bývalému „fotografu ruského cara“, že si nedovedl představit obrovský rozmach kinematografie, k němuž v našem století došlo.

* * *

Nebude snad bez zajímavosti, připomenout na tomto místě alespoň ve stručnosti podobné snahy o zřízení filmového archivu, jak je známe z našeho prostředí. Již v roce 1921 se objevil návrh, který s odůvodněním, že „film jest nejlepším pramenem pro příští historiky“, požadoval, aby se ministerstvo národní osvěty postaralo o „zakoupení a řádné uložení několika českých filmů, v nichž jest zahrnuta historie našeho národního osvobození“.¹⁾ O dva roky později se o vybudování filmového archivu uvažovalo znovu, tentokrát mělo být zřizovatelem Muzeum hlavního města Prahy. Jeho ředitelství oznámilo v lednu 1923 svůj zájem o „scény ze dnů převratu:

1) „Československý film“ 3, 1921, č. 3 (24. 2.), s. 10.

Příjezd presidenta Masaryka, ministra Beneše, českých zahraničních armád, pohřby legionářů popravených na italském bojišti, slet sokolský a různé jiné“. Požádalo všechny, kteří vlastní kopie těchto snímků, aby je po odpromítání, kdy již ztratily svou aktuálnost a zajímavost pro publikum, věnovali muzeu, kde by měl časem vzniknout „filmový archiv značné vědecké ceny“. Kuriózní byl způsob, jímž se chtělo muzeum šlechtitým dárcům za jejich mecenášství odvděčit: „...poskytováním rad a pokynů při scénování historických filmů, pro snímky Prahy by pak milerádo upozornilo na malebná zákoutí města a dodalo správné průvodní texty k obrazům“. ²⁾ Na podzim téhož roku byl úmysl zřídit pražský filmový archiv ventilován znovu, ve skromnější podobě. Mělo se jednat pouze v pravém slova smyslu o „filmový archiv města Prahy“, jehož náplní měly být jen „filmy, týkající se Prahy, hlavně již zbořené, nebo ke zbourání určené“. ³⁾

I když se nepodařilo konstituovat archivní instituci, myšlenka využívat filmu k cílevědomé dokumentaci přítomnosti zůstávala živá. Ve druhé polovině dvacátých let se objevil projekt filmového portrétování význačných osobností českého veřejného života, jejichž podoba tím měla být zachována budoucím generacím. Realizace se ujala filmová společnost Vlas a spol., která během několika let vytvořila soubor cenných snímků a prezentovala jej pod názvem *Národní galerie filmová*. ⁴⁾ Na počátku třicátých let převzala z iniciativy České akademie věd a umění celý projekt společnost A – B, která roku 1931 zveřejnila plán na zřízení Národního zvukofilmového archivu. „Účelem tohoto archivu je zachytiti ve zvukovém filmu všechny významné osobnosti státní, politické, vědecké a umělecké...“ ⁵⁾ Za zmínku stojí, že podle dramaturgického plánu měl být jako první zachycen prezident republiky T. G. Masaryk. Většina záběrů natočených v rámci tohoto projektu na konci druhé světové války bohužel shořela. ⁶⁾

Nutnost zřídit filmový archiv vyvstávala v kontextu rozmachu československé kinematografie druhé půle třicátých let stále naléhavěji. Na sklonku samostatné existence meziválečného Československa navrhoval Jaroslav Brož ustanovení státem subvencované instituce, která by „...v zapadlých koutech skladišť filmových společností vyhledala to, co se ze starších věcí vyhledati ještě dá, a která by získaný materiál systematicky uspořádala“. ⁷⁾ O pár let později, v roce 1943, byl pražský filmový archiv založen.

* * *

Světová historiografie dnes již film zařadila mezi své prameny a běžně s ním pracuje, ⁸⁾ v tom smyslu se Matuszewského představy realizovaly. V českém prostředí jsme tímto směrem, dosud ani nevykročili. Příčin je více, upozorníme jen na některé: konzervativnost historické obce, navyklé na práci s klasickými písemnými prameny a neochotné hledat nové metodické postupy; donedávna trvající politický dozor nad moderními dějinami, který seriózní badatele nutil k orientaci na starší historická období. V neposlední řadě je třeba uvést i obtížnou dostupnost filmových sbírek Národního filmového archivu, které má odborná historická veřejnost možnost poznat nanejvýš v nahodilém výběru z populárních televizních pořadů. Pro začátek by stačilo

2) *Výrobcům českých filmů*. „Český filmový svět“ 2, 1923, č. 5 – 6 (leden), s. 21.

3) *Filmový archiv města Prahy*. „Film“ 3, 1923, č. 15 (15. 9.), s. 8.

4) Srov.: Alena M í š k o v á, *Národní filmová galerie*. „Iluminace“ 2, 1990, č. 2, s. 71 – 95.

5) *Národní zvukofilmový archiv*. „Hollywood“ 5, 1931, č. 2 – 3 (únor – březen), s. 5 – 6.

6) Srov. A. M í š k o v á, c. d., s. 77.

7) [Jaroslav] B r o ž, *Filmový archiv*. „Národní osvobození“ 28. 5. 1937, č. 124, s. 8. Srov. též J. B. [Jaroslav Brož], *Minulost navždy ztracená*. Tamtéž, 24. 12. 1937, č. 302, s. 8.

8) Viz Petr M a r e š, *Film jako historický pramen*. „Iluminace“ 2, 1990, č. 1, s. 43 – 46. Tam citována i základní literatura.

publikovat formou standardního archivního průvodce informací o obsahu dokumentárních sbírek, kterými filmotéka disponuje,⁹⁾ a pak samozřejmě umožnit jejich studium. Ctižádostí filmového archivu by měla být studovna vybavená několika videorekordéry, jak je to běžné v obdobných institucích zahraničních. Jak už roku 1898 navrhoval B. Matuszewski: „Jde o to, aby se tento možná výsadní historický pramen stal stejně uznávaným, stejně oficiálním a stejně přístupným jako ostatní, už uznávané archivy.“

Jiří Rak

9) Příkladem by nám mohl být filmový archiv Spolkového archivu v Koblenzi, kde má každý zájemce k dispozici knižně vydaný katalog filmových týdeníků a dokumentárních filmů. Viz: Peter B u c h e r , *Wochenschauen und Dokumentarfilme 1895 – 1950 im Bundesarchiv-Filmarchiv (16 mm-Verleihkopien)*. Koblenz 1984.